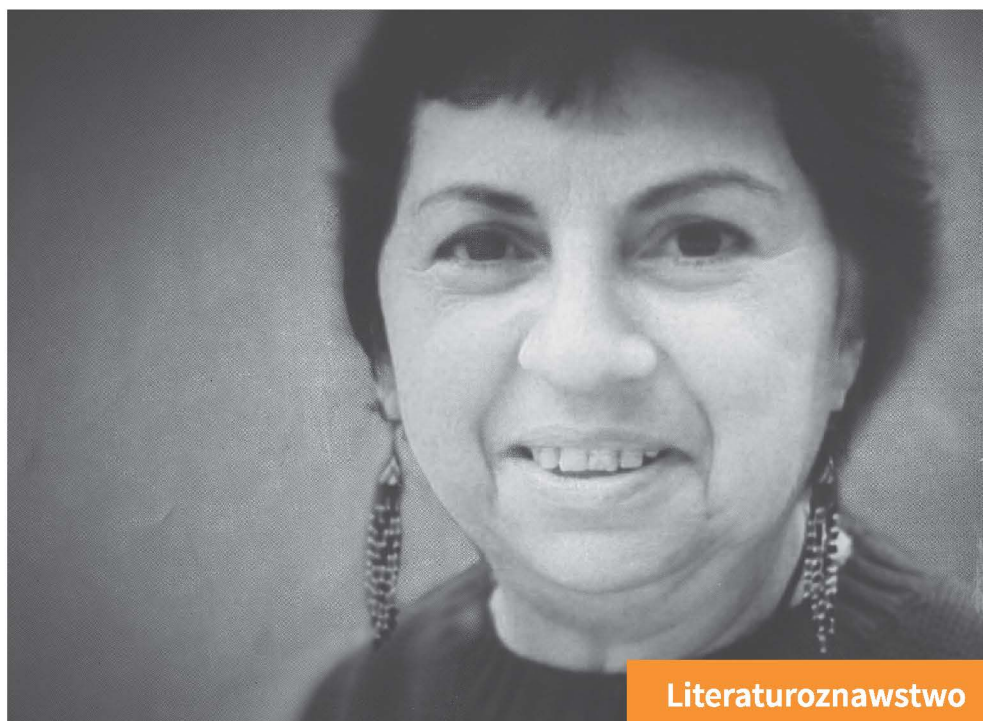

Grażyna Zygałto

G

„Zmieniając siebie – zmieniam świat”

Gloria E. Anzaldúa
i jej pisarstwo
zaangażowanego
rozwoju w ujęciu
społeczno-kulturowym

Literaturoznawstwo

Sylwetki

**„Zmieniając siebie
– zmieniam świat”**

Gloria E. Anzaldúa
i jej pisanstwo
zaangażowanego
rozwoju w ujęciu
społeczno-kulturowym

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Grażyna Zygałło

**„Zmieniając siebie
– zmieniam świat”**

Gloria E. Anzaldúa
i jej pisanstwo
zaangażowanego
rozwoju w ujęciu
społeczno-kulturowym

Grażyna Zygałdo – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Katedra Amerykanistyki i Mass Mediów
90-131 Łódź, ul. Narutowicza 59a

RECENZENT

Katarzyna Szmigiero

REDAKTOR INICJUJĄCY

Agnieszka Kałowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Danuta Bąk

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: <https://commons.wikimedia.org/>Gloria Anzaldúa

© Copyright by Grażyna Zygałdo, Łódź 2019

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2019

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08692.18.0.M

Ark. wyd. 14,5; ark. druk. 15,875

ISBN 978-83-8142-263-5

e-ISBN 978-83-8142-264-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

*Rodzicom i Dziadkowi Leszkowi – za to, że byliście i jesteście
Michałowi – za każdy dzień
Dzieciom – w Was wszyscy trwać będziemy*

SPIS TREŚCI

Wstęp. „Umieszczam siebie w słowach, które piszę”	11
Border studies jako dyscyplina naukowa	11
Postać Glorii Anzaldúy a współczesne Border studies.....	18
Krytyka postkolonialna	25
Krytyka feministyczna	33
Teoria <i>queer</i>	36
Podsumowanie – pytania badawcze	41
Rozdział I. „Jestem jak zółw, gdziekolwiek idę, niosę mój dom ze sobą, na swoich barkach” – życie i dorobek Glorii Anzaldúy	43
Życie na ranchu w południowym Teksasie.....	44
Duchowość/spirytualizm	46
Snucie opowieści (<i>storytelling</i>).....	50
Życie wśród migrantów	54
Edukacja	56
Punkty zwrotne w życiu Glorii Anzaldúy	61
Lesbianizm	63
Twórczość	70
Rola wywiadów i tego, co osobiste (<i>personal</i>) w pisarstwie Glorii Anzaldúy.....	75
Podsumowanie.....	77
Rozdział II. „Mosty nie istnieją same z siebie, trzeba je budować, idąc” – teorie i idee Glorii Anzaldúy	79
Filozofia pisarstwa Glorii Anzaldúy.....	79
Feminizm kobiet kolorowych	82

<i>This Bridge Called My Back</i>	84
<i>Making Face, Making Soul</i>	94
<i>This Bridge We Call Home</i>	108
Podsumowanie.....	128
Rozdział III. „Tam, gdzie Trzeci Świat spotyka się z pierwszym i krwawi” – czyli teoria Borderlands według Glorii Anzaldúy	131
Historia Granicy	131
<i>Borderlands/La Frontera: The New Mestiza</i>	143
Militaryzacja Granicy i jej skutki	156
Gender na Granicy	160
La Malinche.....	164
La Virgen de Guadalupe.....	168
Teorie i pojęcia wykreowane przez Glorię Anzaldúę w <i>Borderlands/La Frontera</i>	172
Problemy społeczne i kulturowe w <i>Borderlands/La Frontera</i>	181
Wiersze Glorii Anzaldúy	190
Kulturowe reprezentacje Pogranicza	192
Podsumowanie.....	198
Rozdział IV. „Najwięcej uczę się, ucząc innych” – moje doświadczenie nauczania teorii Glorii Anzaldúy na polskiej uczelni w społeczności międzynarodowej	201
Prezentacja zajęć.....	202
Omówienie wybranych prac studentek i studentów.....	208
Klasa jako El Mundo Zurdo.....	215
Podsumowanie.....	216
Zakończenie. „Kimże ja jestem, biedna Meksykaneczka” – dziedzictwo Glorii Anzaldúy	217
Ponadnarodowy charakter badań nad Pograniczem.....	223
Nepantla.....	230

Wykluczeni – włączeni	232
Posłowie	235
Bibliografia.....	237
Spis ilustracji.....	245
Indeks terminów	247
Aneks	251
Od Redakcji.....	253

WSTĘP

„UMIESZCZAM SIEBIE W SŁOWACH, KTÓRE PISZĘ”

Border studies jako dyscyplina naukowa

Pojawienie się i rozwój dyscypliny Border studies to jeden z najbardziej znaczących przełomów teoretycznych w amerykanistyce w okresie ostatnich dekad¹. W Stanach Zjednoczonych tradycja badań nad znaczeniem Pogranicza w sensie terytorialnym, politycznym i kulturowym sięga XIX wieku (słynne opracowanie Fredericka Jacksona Turnera pt. *The Significance of the Frontier in American History* [Znaczenie Pogranicza w amerykańskiej historii] pochodzi z 1893 roku). Współczesne Border studies wzbogaciły się natomiast o nowe obszary badawcze. Wynika to z postępującego procesu globalizacji, łączenia się rynków i kultur poprzez wymianę handlową, regionalnej ekonomicznej integracji sąsiadujących ze sobą krajów oraz rozwoju nowych form przekazu medialnego. Należy podkreślić, że procesy te zachodzą na niespotykaną dotąd skalę. Pomimo dość gwałtownie postępującej unifikacji kulturowej, a może właśnie z jej powodu, problem istnienia granic jest nadal bardzo aktualny. Co więcej, zamiast ich zanikania, w wielu miejscach na świecie obserwujemy obecnie raczej tendencje do umacniania granic, i nie są to tylko granice polityczne, oddzielające od siebie różne narody, ale również te wewnątrznarodowe: etniczne, religijne, kulturowe. Dlatego też istnienie pograniczy oraz kwestie ich

¹ W 1976 r. powstało stowarzyszenie Association for Borderlands Studies [Stowarzyszenie Badań nad Pograniczem]. W początkowej fazie było ono nastawione tylko na badania nad regionem granicy amerykańsko-meksykańskiej, później obszar badań został znacznie poszerzony, a sama granica amerykańska stała się swego rodzaju paradygmatem dla globalnych badań dotyczących zagadnień Pogranicza. Obecnie Stowarzyszenie zrzesza naukowczynie i naukowców z różnych dyscyplin reprezentujących ponad sto instytucji rządowych, naukowych i NGO z krajów obu Ameryk, Azji, Afryki i Europy.

funkcjonowania czy tworzenia się napięć i konfliktów w ich obrębie są dużym wyzwaniem dla przywódczyn i przywódców globalnej wioski, jaką jest współczesny świat, a równocześnie niezwykle interesującym obszarem badawczym dla naukowczyn i naukowców z różnych dziedzin. Głównym zadaniem Border studies jest więc dostarczenie holistycznego rozumienia terytorium określanego obecnie jako *Borderlands*, w odróżnieniu od *Frontier* – terminu używanego w innym kontekście historycznym i kulturowym, co zostanie wyjaśnione w dalszej części książki. W związku z problemem w translacji tych dwóch określeń Autorka postanowiła używać w języku polskim jednego terminu – Pogranicze, a tam, gdzie rozróżnienie nie będzie wynikało z kontekstu, angielskich form.

Współcześnie obszar Pogranicza w metaforycznym znaczeniu odnosi się do wszelkiego rodzaju granic oraz ich związku z szeroko rozumianymi sprawami globalnymi, dotyczącymi wspólnot transnarodowych i transkulturowych, polityki równościowej oraz teorii zrównoważonego rozwoju. Border studies są więc wielodyscyplinarnym obszarem badawczym, stanowiącym wzór teoretyczny i metodologiczny dla najnowszych studiów kulturowych. Ich zakres obejmuje analizę najbardziej aktualnych globalnych problemów społeczno-ekonomicznych, kulturowych, a nawet ekologicznych. Do nowych kwestii poruszanych przez naukowczynie i naukowców zajmujących się międzynarodowymi obszarami kulturowymi należą pojawienie się nowych bytów państwowych i związanych z tym problemów migracji ludności, integracji ekonomicznej i kulturowej, poza tym nasilające się w świecie konflikty etniczne, związki pomiędzy narodem i państwem oraz sprawy bezpieczeństwa narodowego wynikające z otwarcia, bądź zniesienia, granic. Wiecznie żywy i powszechnie obecny mit *american dream* („amerykańskiego marzenia”) przyczynia się do ciągle rosnącej migracji do USA, zwłaszcza z Meksyku i krajów Ameryki Środkowej, Południowej oraz Azji, co powoduje pogłębienie istniejących konfliktów etnicznych oraz zmusza do dyskusji nad migracją i potrzebą zinstytucjonalizowanego zarządzania terenami pogranicznymi. Tematyka ta obecnie, w związku z ogromnym napływem uchodźców z Afryki i krajów Bliskiego Wschodu, zdominowała również dyskurs w Unii Europejskiej.

Jeśli chodzi o Stany Zjednoczone, to Border studies są obecnie dyscypliną niezwykle istotną dla całej amerykanistyki, a samo Pogranicze, współcześnie definiowane jako obszar granicy amerykańsko-meksykańskiej, stanowi swego rodzaju model procesów społecznych i kulturowych zachodzących na całym świecie, w wyniku których dochodzi do wytworzenia się tożsamości hybrydowych i zachwiania od dawna ustalonych kryteriów postrzegania naszej osobowości w kategoriach binarnych i opozycyjnych (*oppositional consciousness*).

Ponadto, ponieważ granica amerykańsko-meksykańska jest prawdopodobnie najlepiej zbadanym i udokumentowanym naukowo Pograniczem na świecie, na jej przykładzie opracowano zestaw najbardziej charakterystycznych i znaczących cech, którymi odznacza się również większość terenów pogranicznych. Według Paula Ganstera i Davida Loreya (2008) są to:

1. Kwestia arbitralności pochodzenia – nawet jeśli do ich ustanowienia wykorzystane są bariery naturalne, takie jak rzeki bądź łańcuchy górskie, to granice zawsze są arbitralnym wytworem ludzkim. Często jednak budowane są specjalne bariery, mury graniczne – np. Wielki Mur Chiński, Wał Hadriana (*Hadrian's Wall*), mur berliński, mur bezpieczeństwa między Izraelem a Autonomią Palestyńską czy „mur” budowany od lat na granicy USA – mające za zadanie odgradzić od siebie cywilizacje bądź kultury, co jest wynikiem działań politycznych.
2. Z uwagi na subiektywizm ustalania granic, rzadko kiedy wskazują one na proste, jednoznaczne podziały kulturowe i etniczne, zwłaszcza że ich przebieg często się zmienia (brak statyczności granic jest ich kolejną cechą charakterystyczną) oraz na całej swojej długości przechodzą przez różne obszary i regiony kulturowe. Przykład Unii Europejskiej oraz jej zmieniających się granic jest dobrą ilustracją tej cechy.
3. Istnienie czynników wskazanych w poprzednich punktach sprawia, że ludność zamieszkująca tereny przygraniczne często ignoruje istnienie granic, co powoduje bardziej lub mniej swobodny przepływ towarów, usług i ludzi – nawet jeśli odbywa się to w sposób nielegalny. Charakterystyczne jest przy tym, że ludność pograniczy nie ma poczucia nielegalności swoich działań, jej zachowania wynikają raczej z adaptacji do warunków życia w rejonie i wykształcenia się swoistej tożsamości Pogranicza, a także przejawiania dużo większej lojalności wobec tej tożsamości niż wobec centrum kraju, które w większości przypadków nie akceptuje stylu życia i handlu przygranicznego, próbując je legalizować i kontrolować.
4. Ludność terenów pogranicznych charakteryzuje ogromna różnorodność kulturowa i społeczna. Oscar Martínez, cytowany przez Ganstera i Loreya, w swojej książce *Border People: Life and Society in the US-Mexico Borderlands* [*Ludzie Pogranicza: Życie i społeczeństwo na granicy amerykańsko-meksykańskiej*] (1994) ustalił następujący schemat typologiczny, który jest obecnie powszechnie stosowany na całym świecie do klasyfikowania różnego rodzaju granic (również tych między grupami etnicznymi i religijnymi):
 - *transient migrants* (przemijający migranci) – osoby krótko rezydujące w obszarze przygranicznym;

- *newcomers* – nowo przybyli;
- *nationalists* (narodowcy) – długoterminowi rezydenci granicy, którzy celowo nie uczestniczą w kulturze drugiej strony granicy międzynarodowej;
- *uniculturalists* (jednokulturowi) – osoby, które żyją tylko w jednej kulturze;
- *binational consumers* (dwnarodowi konsumenci) – osoby, których głównym doświadczeniem związanym z drugą stroną granicy jest to o charakterze handlowym;
- *settler migrants* (osadnicy) – ludzie, którzy przeprowadzają się w rejon pograniczny i tam pozostają przez dłuższy okres;
- *commuters* (dojeżdżający) – osoby, które przekraczają granicę regularnie, nierzadko codziennie, w drodze do pracy;
- *biculturalists* (dwukulturowi) – osoby, najczęściej dwujęzyczne, które mają korzenie i/lub całe swoje dorosłe życie spędzają po obu stronach granicy;
- *binationalists* (dwnarodowcy) – osoby, najczęściej biznesmeni i/lub specjaliści, które pracują i żyją po obu stronach granicy, operując na bardzo wysokim poziomie transgranicznej społecznej integracji;
- *permanent residents* (stali rezydenci) – osoby na stałe mieszkające po drugiej stronie granicy, często emeryci.

Z tej różnorodności ludności wynika również podział typologiczny rodzajów granic na:

- *alienated borderlands* (wyobcowane pogranicze) – gdzie praktycznie nie dochodzi do wymiany kulturowej bądź handlowej ze względu na animozje po obu stronach;
 - *coexistent borderlands* (współegzystujące pogranicze) – gdzie stosunki charakteryzuje regularny kontakt pomiędzy obiema stronami i przyjazne nastawienie;
 - *interdependent borderlands* (współzależne pogranicze) – gdzie ludzie po obu stronach granicy są zaangażowani w symbiotyczną relację charakteryzującą się stałym i znaczącym przepływem towarów, usług i ludności;
 - *integrated borderlands* (zintegrowane pogranicze) – gdzie praktycznie wszystkie bariery i obwarowania w przepływie towarów i ludzi zostały zniesione.
5. Skomplikowane zasady polityki przygranicznej, odzwierciedlające społeczne i polityczne nastawienie danej grupy wobec imigracji i polityki imigracyjnej, pozwalają na kolejne rozróżnienie trzech typów granic:

- *quiet borderlands* (spokojne pogranicze) – gdzie narody, elity regionalne i lokalne populacje są połączone w spójnej strukturze władzy i wzajemnych powiązań przy relatywnie małym nasileniu konfliktów, np. granica holendersko-belgijska;
 - *unruly borderlands* (niespokojne pogranicze) – gdzie struktury władzy są mniej spójne i gdzie żadne z państw czy lokalnych elit regionalnych nie zdołały ustanowić zwierzchniej pozycji nad ludnością pogranicza, która opiera się ustanowieniu takiej, a nie innej granicy i zasad, które z takiego podziału wynikają, np. granica Irlandii Północnej;
 - *rebellious borderlands* (buntownicze pogranicze) – gdzie regionalne elity jednoczą się przeciwko władzom państwowym próbującym narzucić swoje zwierzchnictwo nad pograniczem, np. Złoty Trójkąt, czyli sporne terytorium pograniczne pomiędzy Chinami, Laosem, Tajlandią i Birma, będące światowym centrum produkcji opium.
6. Oddalenie od centrum oraz fakt, że administrują tym terenem osoby z zewnątrz, wpływają z jednej strony na brak zaufania lokalnej ludności do instytucji centralnych, a z drugiej na brak zrozumienia problemów pogranicznych przez urzędników państwowych, co wynika z kwestii, że priorytety narodowe rzadko są priorytetami pogranicza, a to z kolei wpływa na marginalizację polityczną i ekonomiczną ludności pogranicza.
7. W końcu tym, co cechuje wszystkie tereny pograniczne, jest istnienie negatywnych stereotypów na ich temat – często wynikających z wydarzeń historycznych, obecnie już dawno nieaktualnych, choć nadal pokutujących w zbiorowej świadomości, podsycanych przez wizerunki medialne. Przykładem może być głoszony mit przepuszczalności granicy amerykańsko-meksykańskiej pomimo postępującej jej militaryzacji i polityki uszczelniania (Ganster, Lorey 2008, xix–xx).

W kontekście studiów amerykańskich, Pogranicze (*Frontier/Borderlands*) to geograficznie obszar Południowego Zachodu (*the Southwest*) oraz Kalifornii i terytorium granicy amerykańsko-meksykańskiej, przy czym mamy tu do czynienia z dwojakim podejściem do tych terytoriów w badaniach naukowych. Pierwsze to bardziej znane, czyli wywodzące się od Fredericka Jacksona Turnera, studia nad amerykańskim Dzikim Zachodem i *Frontier* jako miejscem kształtowania się amerykańskiej tożsamości i narodowości w efekcie mitologizacji podboju tego regionu przez białych europejskich osadników. Drugie to interdyscyplinarne badania nad *Borderlands*, czyli Pograniczem amerykańsko-meksykańskim, które są też przedmiotem niniejszej rozprawy. Niemniej musimy pamiętać, że nie są to podejścia wykluczające się, lecz często uzupełniające

się wzajemnie, na przykład mitologizacja Dzikiego Zachodu w znaczący sposób kształtowała politykę amerykańską wobec Borderlands. Faktem jest jednak, że przez znaczną część amerykańskiej historii te dwie narracje biegną równolegle, ponieważ są osadzone w różnych kontekstach kulturowych. Początkowo w obu dziedzinach badań dominowało bardziej empiryczne podejście socjologiczno-historyczne, w którym koncentrowano się przede wszystkim na kwestiach terytorialnych, politycznych i klasowych. W przypadku Pogranicza amerykańsko-meksykańskiego były to kwestie wojny z lat 1846–1848 i jej skutków dla regionu, migracji robotników meksykańskich do USA, Programu *Bracero*, ruchu robotników rolnych pod przywództwem Cesara Chaveza oraz porozumienia NAFTA i jego konsekwencji dla ludności meksykańskiej². Równolegle jednak rozwijała się też romantyczna wizja „historii Pogranicza”, oparta na przekazach kulturowych i legendach o Indianach, misjonarzach i żołnierzach północy Nowej Hiszpanii. W 1921 roku Herbert Eugene Bolton opublikował książkę *The Spanish Borderlands: A Chronicle of Old Florida and the Southwest* [*Hiszpańskie Pogranicze: Kronika Starej Florydy i Południowego Zachodu*], która była hiszpańskim odpowiednikiem wizji Turnera i jego *Frontier*. Pozycja ta cieszyła się ogromną popularnością, a od lat 30. była rozpowszechniana przez studentów i następców Boltona. W 1970 roku jeden z jego protegowanych, John Francis Bannon, wydał kolejną znaczącą dla dziedziny pozycję, *The Spanish Borderlands Frontier* [*Hiszpańskie Pogranicze*], pokazując, że kwestie te są wciąż istotne dla kolejnych pokoleń badaczy. Warto również podkreślić, że obaj historycy nie skupili się tylko i wyłącznie na przepisaniu historii Pogranicza z perspektywy hiszpańskiej, ale, jak twierdzi Richard Griswold del Castillo, „uświadomili oni naukowcom wagę i znaczenie meksykańskiej granicy jako historycznego mostu pomiędzy anglosaską i latynoską Ameryką” (Truett, Young 2004, 3).

Dosyć szybko jednak, bo już w latach 30., pojawiło się alternatywne podejście do Pogranicza, a mianowicie takie, które, choć umiejscowione na granicy, to jednak bardziej koncentrowało się na etniczności meksykańskich wspólnot w USA niż na samych procesach przygranicznych. Wymienić tu należy takich badaczy jak Carlos E. Castañeda i George I. Sánchez w latach 30., a potem w latach 50. Carey McWilliams, Tomás Rivera, Rolando Hinojosa i chyba najbardziej znany badacz tego nurtu, Américo Paredes, twórca Center for Mexican-American Studies [Centrum Badań nad Amerykanami Meksykańskiego Pochodzenia] na Uniwersytecie w Austin w Teksasie (Truett, Young 2004). Według Paredesa,

² Wszystkie te zagadnienia zostaną szczegółowo omówione w kolejnych rozdziałach tej monografii.

Meksykanie odnajdują i zachowują swoją tożsamość poprzez folklor. Dzieje się tak dlatego, że ich język i przekaz ludowy istnieją poza oficjalną kulturą i dzięki temu „nieoficjalnemu” statusowi ich sztuka, literatura, przysłowia i *corridos* (pieśni, ballady) mogły przetrwać i umacniać ich świadomość etniczną (Calderon, Saldívar 1991). Książka Paredesa „*With His Pistol in His Hand*”: *A Border Ballad and Its Hero* [„*Z pistoletem w dłoni*”: *Ballada pogranicza i jej bohater*] z 1958 roku jest prawdopodobnie najsłynniejszym opracowaniem na temat *corridos*, a jego późniejsze prace na stałe weszły do kanonu literatury i krytyki Chicano/a³. Tę kulturowo-tożsamościową perspektywę kontynuowano w badaniach w latach 60. i 70. XX wieku wraz z pojawieniem się i rozwojem Chicano/a Movement [Ruch Chicano/a]⁴. Badacze, tacy jak Rodolfo Acuña, Juan Gómez-Quiñones czy Albert Amarillo, skupili się na historycznych i kulturowych uwarunkowaniach rasizmu, dyskryminacji i wyzysku ludności Chicano/a, krytykując przy tym dawniejsze podejście jako zbyt skoncentrowane na zinstytucjonalizowanej białej historii hiszpańskich kolonizatorów, całkowicie pomijającej aspekt *mestizo* w kulturze Nowego Świata. Poza tym, jak zaznaczali, tamte badania zawsze kończyły się przed zaistnieniem procesów politycznych mających na celu uszczelnienie granicy, a co

³ Chicano/a – termin odnoszący się do ludności meksykańsko-amerykańskiej zamieszkującej USA. Historycznie termin ten jest związany z ruchami społeczno-obywatelskimi z lat 60.–70. i działalnością polityczną zaangażowanych w ten ruch działaczy partii La Raza, w późniejszym okresie zaczęto go używać do określenia literatury, która pojawiła się wraz z ruchami obywatelskimi, i która od lat 80. przeżywa w Stanach swój renesans. Chicano to forma męska, a Chicana żeńska.

⁴ Chicano/a Movement powstał na fali ruchu na rzecz praw obywatelskich [Civil Rights Movement], kiedy to nie tylko Afroamerykanie, ale właściwie wszystkie dyskryminowane mniejszości upomniały się o swoje prawa. Jeśli chodzi o Meksykanów, należy wspomnieć dwie zasadnicze inicjatywy polityczne, które pojawiły się w tym okresie. Jedną to powstanie Chicano/a Movement, w efekcie działalności którego stworzono różne organizacje mające na celu poprawę sytuacji ekonomicznej Meksykanów, zapewnienie im równych praw oraz umożliwiający walkę z segregacją i dyskryminacją. Należy tu wymienić partię La Raza Unida (założoną w 1968 roku) z przywódcami takimi jak Reyes Lopez Tijerina czy Rodolfo Corky Gonzales, organizacje: MALDEF ([Mexican-American Legal Defense Fund], założoną w 1968 roku), MACC ([Mexican-American Cultural Center], 1971), COPS ([Communities Organized for Public Service], 1973) oraz Las Hermanas (1970), która zainicjowała ruch feministyczny wśród kobiet Chicana. Początkiem Chicano/a Movement, podobnie jak w przypadku innych mniejszości etnicznych, była działalność młodzieży meksykańskiej w college'ach i na uniwersytetach w Kalifornii [Young Chicano for Community Actions] promująca większą świadomość społeczną, samodzielność oraz zaangażowanie w sprawy lokalne własnych społeczności.

za tym idzie wiązały się z prawdziwą eskalacją procesów władzy. W dyskursie tożsamościowo-twórczym pojawił się również wątek Aztlánu oraz zmienił się ton opowiadanych historii – z takiego, który celebrował geniusz hiszpańskich konkwistadorów i wyższość kultury hiszpańsko-amerykańskiej, na bardziej radykalny, który krytycznie odnosił się do tematu polityczno-ekonomicznego i społecznego wyzysku, subordynacji pod rządami USA oraz podkreślał imperialistyczną i hegemoniczną postawę, jaką Stany Zjednoczone od zawsze przyjmowały wobec Meksyku. W 1982 roku nastąpiła próba połączenia obu podejść i stanowisk przez Davida J. Webera, który w swojej książce *The Mexican Frontier 1821–1846 [Meksykańskie Pogranicze 1821–1846]* uwzględnił obie perspektywy, łącząc okres kolonialny z *Frontier era* (Truett, Young 2004).

W latach 90. kolejni już badacze i badaczki włączyli do dyskusji kategorie rasy, płci i etniczności. Należy tu wymienić między innymi: Ramóna Gutiérreza, Rosaurę Sánchez, Antonię Castañeda, Cynthię Radding, Franka de la Teja, Cheryl E. Martin, Leslie S. Offutt, Anę Marię Alonso, Rossa Franka, Susan Leeds, Cecilie Sheridan i Jamesa Brooksa, którzy, stosując bardziej teoretyczno-filozoficzne podejście, wywodzące się ze studiów kulturowych i literaturoznawczych, włączyli studia genderowe, tudzież etniczne, teorię *queer*, historię ekonomii i środowiska oraz etnohistorię w ten wielogłosowy dialog na temat północnej granicy Nowej Hiszpanii, w pełni ukazując interdyscyplinarność *Border studies* (Truett, Young 2004). Współcześnie dominujące jest właśnie to ostatnie podejście, choć ciągle istnieją zwolennicy sztywnego podziału historyczno-geograficznego na dwa okresy: kolonialny i postkolonialny. Wskazuje to na pewien brak zrozumienia skomplikowanych procesów negocjacyjnych na poziomie regionalnym, narodowym, tożsamościowym i globalnym, które od zawsze zachodziły i zachodzą w obszarze *Border studies*.

Postać Glorii Anzaldúy⁵ a współczesne *Border studies*

Postać Glorii Anzaldúy jest kluczowa dla współczesnej teorii *Border Studies*. Kiedy w 1987 roku opublikowała ona swoją przełomową książkę *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza [Pogranicze/La Frontera: Nowa Metyaska]*⁶, stała się najbardziej reprezentatywną i najczęściej cytowaną badaczką

⁵ W prezentowanej pracy nazwisko Glorii Anzaldúy będzie odmieniane zgodnie z polskim paradygmatem (deklinacja I żeńska: D. -y, C. -i, B. -ę, N. -ą, Ms. -i).

⁶ Książki Glorii E. Anzaldúy nie były tłumaczone ani wydawane w Polsce. Tytuły jej prac zostały przełożone przez Autorkę tej monografii.

amerykańsko-meksykańskiej granicy, a następnie ikoną całych Border studies. Zresztą sama wielokrotnie podkreślała, że zadaniem jej życia było stworzenie nowego dyskursu Pogranicza, włączającego głosy osób społecznie i kulturowo wykluczonych – kobiet kolorowych (*women of color*), homoseksualistów czy biednych z tak zwanego Trzeciego Świata. Wykazując wręcz wizjonerską wrażliwość, Anzaldúa zwróciła uwagę na problemy i kwestie, o których obecnie dużo się mówi i pisze. Opisywane przez nią Pogranicze to obszar, gdzie krzyżują się różne systemy władzy i eksploatacji – kapitalizm, patriarchy, rasizm i supremacja białego człowieka. Dlatego też wykreowana przez nią tożsamość *New Mestiza*, kobiety silnej i świadomej, przełamującej wszelkie bariery i ograniczenia poprzez wykorzystanie feministycznej metody budzenia świadomości (*consciousness rising*), stała się modelem dla wielu kobiet na całym świecie. Jednakże jej *La Frontera* (Granica) to coś więcej niż tylko rewizjonistyczna kobieca wizja Pogranicza przeciwstawiona tej znanej z kanonicznych męskich tekstów.

Krytyczka Sonia Saldivar-Hull podkreśla, że książka *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* przede wszystkim prezentuje odmienną wersję studiowania historii, wykorzystując do tego nową kategorię – autohistorię (*autohistoria*), która uwzględnia kulturowo-społeczne pochodzenie autorki, reprezentując w ten sposób całą bogatą kulturę Chicano/a. Element autobiograficzny jest podkreślany w jej opowieści poprzez częste użycie subiektywnego Ja – np. porównanie do płotu z drutu kolczastego, który symbolicznie wrzyna się w ciało autorki, rozdzierając ją (*me raja, me raja*), czy bardzo słynny fragment jednego z wierszy „*This is my home/ this thin edge of barbwire*” [„To jest mój dom/ ta cienka krawędź drutu kolczastego”] (Anzaldúa 1987, 25). Z kolei odwoływanie się przez nią do autentycznych zdarzeń podkreśla chęć oddania faktów historycznych z precyzją dokumentalisty. Anzaldúa nie unika mówienia o zagadnieniach historycznych i aktualnych dla granicy amerykańsko-meksykańskiej – dużo miejsca w *Borderlands/La Frontera* poświęciła omówieniu problemów związanych z migracją ludności meksykańskiej, przemocą wobec kobiet próbujących przedostać się przez granicę, wyzyskiem kobiet w *maquiladoras* (fabrykach montowniach) czy biedą *campesinos* (robotników rolnych) z Południowego Zachodu. Dzięki temu *La Frontera* Anzaldúa to geopolityczny region będący również Pograniczem etniczności, klasy i seksualności. Ponadto należy podkreślić, że w swojej teorii *Borderlands* Anzaldúa nie tylko kieruje się podejściem holistycznym, łącząc różne perspektywy i podejścia, ale przede wszystkim miesza gatunki, kody lingwistyczne oraz symbole kulturowe, przyczyniając się tym samym do powstania specyficznej feministycznej epistemologii Chicana.

Równocześnie Pogranicze jest dla niej przede wszystkim metaforą kulturowego skrzyżowania wielorakich tożsamości i miejscem narodzin feministycznej świadomości *transfrontera* (międzygranicznej), sygnalizującej zwrot w stronę koalicji z innymi kobietami, a także wykluczonymi tego świata. Jej Nowa Metyska, będąc wyobcowana w swojej hegemonicznej i homofonicznej kulturze, podkreśla sojusz klasy, rasy, etniczności, seksualności i płci oraz przyczynia się do wykreowania nowej społeczności i kultury – *una cultura Mestiza* – umiejscowionej pomiędzy różnymi bytami tożsamościowymi. W ten sposób, jak pisze Sonia Saldivar-Hull, Anzaldúa tworzy *bridge feminism* (feminizm pomostowy) lub *border feminism* (feminizm graniczny), który daleki jest od burżuazyjnej wersji feminizmu białych bogatych kobiet i który dekonstruuje geopolityczne terytorium, równocześnie obalając mity oraz stereotypy podtrzymujące hegemoniczne układy władzy/wiedzy. W duchu poststrukturalizmu i dekonstrukcji Anzaldúa zakwestionowała dominującą narrację (*master narrative*), podkreśliła też fakt oraz wagę istnienia tożsamości hybrydowych. Nalegając na identyfikację Chicanos/as z pierwiastkiem natywnym (*lo Indio*) i afrykańskim, czyli z tymi elementami, których mieszanka kreuje tożsamość *mestizo/a*, postulując włączenie ich w historię kolonizacji, Anzaldúa podważyła dualizm rasowy oraz mit całkowitego oddzielenia pomiędzy grupami etnicznymi i wynikający z niego brak świadomości lub chęci uznania faktu mieszania się różnych grup (Calderón, Saldivar 1991, 211) – Gary Nash nazywa to zjawisko „ukrytą historią *mestizo* w Ameryce” (Truett, Young 2004, 11). Anzaldúa postanowiła oddać głos właśnie tym uciszczanym, pomijanym i swoją bohaterką uczyniła kobietę – Nową Metyskę, która potrafi odnaleźć się w kulturze Pogranicza.

Jak pisze w swojej książce *Border Matters: Remapping American Cultural Studies* [*Sprawy Pogranicza: Rekonceptualizacja amerykańskich studiów kulturowych*] (1997) José David Saldivar, jeden z najbardziej znanych współczesnych teoretyków Border studies, Pogranicze obecnie nie tylko dostarcza wielorakich dyskursów i form kulturowych, ale rozwija hybrydyczne tożsamości i paradygmaty, które zastępują stare, binarne opozycje. Pisarki i pisarze Chicano/a, którzy poruszają te problemy, sami stają się *border-crossers* (przekraczającymi granice), wędrującymi pomiędzy dwiema lub wieloma kulturami. Samo Pogranicze wymusza wymianę kulturową, łącząc system opozycji binarnych i przekształcając go w synkretyzm kulturowych antagonizmów.

Równocześnie teksty poświęcone Pograniczu wędrują między dyscyplinami: literaturą, historią, antropologią i naukami politycznymi, wnosząc do nich perspektywy feministyczne, etniczne i te z Trzeciego Świata. Krytycy Border studies wskazują na fakt, że jest to dyscyplina jeszcze dosyć chaotyczna

i nieuporządkowana, wciąż znajdująca się na peryferiach dyskursu akademickiego, bez jednej dominującej metodologii. Jej zwolennicy podkreślają natomiast, że jest ona świetną egzemplifikacją teorii intersekcjonalności, wzbogaca dziedzinę, z którymi wchodzi w polemikę, o nowy język i tematykę. Przede wszystkim jednak zwracają oni uwagę na fakt, że „mieszkańcy Borderlands” są zjednoczeni poprzez wybór, a nie powinowactwo (rasy, płci etc.). Ów czynnik wolnego wyboru decyduje o ich przynależności i prowadzi do współlistnienia w ramach stworzonej przez siebie społeczności, za którą czują się współodpowiedzialni. Ta nowa definicja Borderlands, określająca obszar Pogranicza jako wspólnotę dusz, wywodzi się w prostej linii z filozofii Glorii Anzaldúy. W jej terminologii wspólnota ta określana jest jako *almas afines* (pokrewne dusze), funkcjonująca ponad podziałami etnicznymi, klasowymi, płciowymi i seksualnymi, w której jednak różnice nie są „wyrugowywane”, ale zostają uznane i nigdy nie są ignorowane, lecz stanowią punkt wyjścia do budowania mostów.

We współczesnym świecie przenikanie się kategorii, dyscyplin i granic jest cechą powszechną naszej rzeczywistości, a bez uzmysłowienia sobie wzajemnych zależności między nimi nie da się zrozumieć wielu problemów współczesności. Twórczość Glorii Anzaldúy oraz jej wieloaspektowa działalność, będąca doskonałym przykładem przenikania się granic i kreowania nowych terytoriów (takich jak Borderlands czy Nepantla), w pełni zasługuje więc na naukowe opracowanie. Chociaż od momentu jej śmierci w 2004 roku nieustannie rośnie w międzynarodowym środowisku naukowym zainteresowanie jej życiem i twórczością, to jednak do tej pory brak wyczerpującej naukowej monografii poświęconej życiu i działalności tej matki feminizmu kobiet kolorowych oraz twórczyni alternatywnej teorii Pogranicza. Wydaje się to zaskakujące, ponieważ jest ona twórczynią ogólnie uznaną i cytowaną w wielu dyscyplinach – amerykanistyce, studiach postkolonialnych i studiach nad mniejszościami i tożsamościami, oraz gender i *queer studies*. Istnieją natomiast, głównie w języku angielskim i hiszpańskim, liczne noty biograficzne oraz niezliczone artykuły odnoszące się do jej wpływu na różne dyscypliny akademickie, w przeważającej większości jednak opracowania te koncentrują się na jej przelomowej książce *Borderlands/La Frontera* lub pierwszej antologii *This Bridge Called My Back* [*Ten most nazywany moim krzyżem*] i jej kontynuacji *This Bridge We Call Home* [*Ten most, który nazywamy domem*].

Oczywiście, wspomnieć w tym miejscu należy o działalności The Society for the Study of Gloria Anzaldúa (SSGA) [Stowarzyszenie na Rzecz Badań nad Twórczością Glorii Anzaldúy] na University of Texas w San Antonio, dla powstania którego inspiracją była przypadająca w 2007 roku 20. rocznica wydania

Borderlands/La Frontera, i którego to Stowarzyszenia jestem członkinią. W 2009 roku pojawił się pierwszy zbiór esejów pt. *Güeras y Prietas: Celebrating 20 Years of Borderlands/La Frontera* [*Güeras y Prietas: Celebrując dwudziestolecie wydania Borderlands/La Frontera*], będący zwieńczeniem założycielskiego spotkania tego Stowarzyszenia. SSGA jest afiliowanym partnerem The Society for the Study of American Women Writers [Stowarzyszenie na Rzecz Badań nad Twórczością Amerykańskich Pisarek]. Również od roku 2009 Stowarzyszenie cyklicznie, co 18 miesięcy, organizuje konferencję międzynarodową *El Mundo Zurdo* [Leworęczny Świat], której głównym celem jest propagowanie idei Anzaldúy i wymiana poglądów pomiędzy badaczkami i badaczami jej dorobku oraz studentkami i studentami. W efekcie tych konferencji prestiżowe amerykańskie wydawnictwo Aunt Lute opublikowało już (do roku 2018) sześć tomów artykułów pt. *El Mundo Zurdo. Selected Works from the Meetings of the Society for the Study of Gloria Anzaldúa* [*El Mundo Zurdo. Wybrane prace ze spotkań Stowarzyszenia na Rzecz Badań nad Twórczością Glorii Anzaldúy*] w całości poświęconych Anzaldúy. Również jeden z numerów bardzo znaczącego czasopisma feministycznego „Signs. Journal of Women in Culture and Society” [„Znaki. Czasopismo Kobiet w Kulturze i Społeczeństwie”] (Autumn 2011, Volume 37) zawierał specjalną sekcję pt. *Comparative Perspectives Symposium: Gloria E. Anzaldúa, an International Perspective* [Symposium dotyczące perspektyw porównawczych: Gloria E. Anzaldúa w perspektywie międzynarodowej], w której wszystkie artykuły poświęcone były badaniom nad dorobkiem Anzaldúy w kontekście międzynarodowym.

Jednocześnie pojawiło się kilka nagród imienia Glorii Anzaldúy, przyznawanych przez uznane amerykańskie uniwersytety i towarzystwa naukowe, takie jak Uniwersytet Kalifornijski w Santa Cruz, The Macondo Summer Writing Workshop [Letnie warsztaty pisania] czy American Studies Association [Stowarzyszenie Badań Amerykanistycznych]. Panele naukowe jej poświęcone stały się nieodłączną częścią konferencji Modern Language Association (MLA [Stowarzyszenie Nowożytnego Tłumaczenia Języka]), The National Association on Chicana and Chicano Studies [Narodowe Stowarzyszenie Chicano i Chicana Studies] i wspomnianego już American Studies Association, przyciągając setki naukowców i naukowczyń, działaczek i działaczy oraz przyjaciół Anzaldúy, zbierających się nie tylko po to, aby ją uhonorować, ale też by w ramach gender/women's, ethnic czy queer studies kontynuować jej dzieło.

Wreszcie kluczowym dowodem na wagę dorobku i potrzebę dyskusji nad nim oraz dostrzeżenie popularności idei Glorii Anzaldúy jest utworzenie archiwum poświęconego pisarce w The Nettie Lee Benson Latin American